

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Słowo wstępne

Author: Grażyna Golik-Szarawarska

Citation style: Golik-Szarawarska Grażyna. (2015). Słowo wstępne. W: G. Golik-Szarawarska (red.), "Wartości formalne antycznego dramatu i teatru greckiego : konferencja w 50. rocznicę śmierci Profesora Stefana Srebrnego materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w dniu 17 października 2012 roku w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach" (S. 5-11). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Słowo wstępne

Konferencja naukowa zorganizowana w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w 50. rocznicę śmierci Profesora Stefana Srebrnego zatytułowana *Wartości formalne antycznego dramatu i teatru greckiego* miała miejsce 17 października 2012 roku w Sali Rady Instytutu Fizyki im. Augusta Chełkowskiego.

Obrady poświęcone zostały twórczości naukowej i artystycznej Profesora Stefana Srebrnego¹ oraz jej recepcji w dobie współczesnej. Interdyscyplinarny charakter obrad zakładał konfrontację wyników i ustaleń z zakresu badań z dziedziny teatrologii i filologii klasycznej. Rozważania skupiły się wokół trzech kręgów zagadnień badawczych:

- I. Spuścizna naukowa Profesora Stefana Srebrnego i jej recepcja. Problematyka, idee i metoda;
- II. Spuścizna artystyczna Profesora Stefana Srebrnego i jej oddziaływanie. Przekłady, inscenizacje, krytyka teatralna;
- III. Inscenizowanie antyku na polskich scenach — tradycja i współczesność.

Ogląd twórczości Srebrnego, ze zwróceniem uwagi na porządkujące wątki, idee, metody, strategie badawcze i zasady estetyczne, pozwolił uwypuklić tendencje ogólne oraz wskazać wyróżniki warsztatu i stylu indywidualnego w odniesieniu do współczesnej refleksji naukowej oraz praktyki artystycznej. Przywołując liczne wspomnienia Ucznia, rozpoczął odczytem zatytułowanym *Stefan Srebrny — filolog i człowiek teatru* prof. dr hab. Marian Szarmach z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Filologowie klasyczni z tej samej uczelni zajęli się w swych referatach szczególnie problematyką translacji dzieł antyku greckiego na język polski. Dr Barbara Bibik, której wystąpienie nosiło tytuł *Profesor Stefan Srebrny jako tłumacz (na przykładzie „Oresteii” Ajschylosa)*, przedstawiła przekład Srebrnego w perspekty-

¹ S. Srebrny (14.01.1890—12.10.1962) — filolog klasyczny — hellenista, tłumacz, inscenizator i krytyk teatralny.

wie badawczej: filologii klasycznej, translatoryki i teatrologii, ze szczególnym skupieniem na analizie i interpretacji w tragedii „Sceny Kasandry”. Rozważania przeprowadzone zostały na szerokim tle teoretycznym obejmującym zagadnienia sztuki przekładu z języków klasycznych (George Steiner, J. Michael Walton, H.D. Louis MacNeice, Donald S. Carne Ross, Lorna Hardwick, Jerzy Łanowski i inni) z uwzględnieniem poglądów Srebrnego na tę kwestię.

Prof. UMK dr hab. Sławomir Wyszomirski w studium zatytułowanym obecnie *Okoliczności powstania i ocena przekładu dialogów platońskich pióra Stefana Srebrnego* zajął się omówieniem walorów tłumaczenia *Obrony Sokratesa* autorstwa Stefana Srebrnego w odniesieniu do tłumaczenia Władysława Witwickiego (z przywołaniem opinii krytyków i filologów klasycznych, w tym Tadeusza Zielińskiego). Autor wiele miejsca poświęcił przedwojennym realizacjom przede wszystkim *Obrony Sokratesa* i przypomniał słuchowiska *Eutyfrona*, *Kritona* i zakończenia *Fedona* z udziałem uczonego w Polskim Radio w Rozgłośniach wileńskiej i warszawskiej.

W toku obrad przedstawione zostały analizy współczesnych wystawień repertuaru antycznego pod kątem rejestracji obserwowanych przemian i kreacji nowych ideologiczno-artystycznych strategii reinterpretacji antyku z odwołaniem do tradycji wystawień ustalonej przez tłumaczenia i inscenizacje Srebrnego.

Wystąpienie dr hab. Grażyny Golik-Szarawarskiej z Uniwersytetu Śląskiego mieściło się z zakresie tematycznym dotyczącym paradygmatu w dziedzinie inscenizowania antyku ustalonego przez Srebrnego jego tłumaczeniami tekstów tragedii i przekładami komedii staroattyckiej oraz wileńskimi inscenizacjami *Króla Edypa* Sofoklesa oraz *Orestei* Ajschylosa. Autorka w opracowaniu zatytułowanym *Polska prapremiera „Prometeusza w okowach” Ajschylosa w przekładzie Stefana Srebrnego jako zagadnienie badawcze* przedstawiła rekonstrukcję nieomawianej dotąd prapremiery *Prometeusza w okowach* w Teatrze Polskim w Bydgoszczy w 1961 roku. W tekście podjęła równocześnie próbę wyjaśnienia okoliczności polskiej prapremiery *Gromiwoi/Lysistrate* Arystofanesa, która miała miejsce w Teatrze Wielkim w Częstochowie w 1955 roku, gdzie doszło do politycznej manipulacji Osobą i dziełem Stefana Srebrnego.

W kręgu problematyki artystycznego dziedzictwa twórczości Profesora Srebrnego pojawiła się analiza wypowiedzi krytyczno-teatralnych na temat współczesnych inscenizacji antyku na polskich scenach z odniesieniem do poglądów uczonego jako krytyka teatralnego w zakresie konwencji teatru misteryjnego. Rozbiór dokonała dr Lilianna Dorak-Wojakowska z Akademii Ignatianum w Krakowie w tekście pod tytułem *Inszenizacje misteryjne w krytyce teatralnej Stefana Srebrnego i ich recepcja*. Przypomniane zostały teksty Srebrnego poświęcone przedstawieniom Reduty Juliusza Osterwy wpisującym się w konwencję teatru misteryjnego, przede wszystkim w *Pastoralce* i *Wielkanocy*. Rozważania odniesione zostały do stanu badań nad Redutą, historii teatru (Julian Lewań-

ski), etnografii (Zygmunt Gloger, Jan Stanisław Bystron, Kazimierz Moszyński, Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreuz Jędrzejewiczowa, Mieczysław Limanowski) oraz performatyki (Richard Schechner).

Dr Magdalena Gajocha-Kulpa, absolwentka Uniwersytetu Śląskiego, nauczyciel w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Jaworznie, zaprezentowała tekst *O inscenizacjach „Orfeusza” Anny Świrszczyńskiej* nawiązujący do wątku przedstawienia *Orfeusza* w inscenizacji Wilama Horzycy w Toruniu. Spektaklowi temu Stefan Srebrny poświęcił ważne omówienia krytycznoteatralne powstałe z niezgody na realia polityki kulturalnej tamtych czasów. Na tym tle autorka przywołała przedstawienie krakowskie oparte na koncepcji inscenizacyjnej Edmunda Wiercińskiego z wybitną kreacją Haliny Mikołajskiej. W swym wystąpieniu zajęła się również — obok spektakli teatralnych dawniejszych i najnowszych — realizacjami telewizyjnymi dramatu Anny Świrszczyńskiej.

W zakresie problematyki tragedii w toku obrad uwzględniona została perspektywa etyczno-estetyczna z zamiarem ukazania sensu i kierunku zachodzących współcześnie przemian w traktowaniu problematyki metafizycznej, przeżycia *katharsis*, mitu jako układu odniesień, zagadnień natury etycznej oraz monumentalizmu treści i formy tragedii antycznej oraz jej specyfiki performatywnej.

Studium autorstwa prof. KUL JP II dr hab. Jadwigi Czerwińskiej reprezentującej Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II oraz Uniwersytet Łódzki i dr Małgorzaty Budzowskiej z Uniwersytetu Łódzkiego zatytułowane *Mit Ifigenii — pomiędzy tekstem a sceną* przyniosło zasadnicze rozstrzygnięcia w dziedzinie komparatystycznie zorientowanych badań interdyscyplinarnych na gruncie filologii klasycznej i teatrologii. Analizie poddane zostały korelacje zachodzące pomiędzy tekstem mitu o Ifigenii a tekstami wybranych dzieł dramatycznych i teatralnych opartych na tym micie. Recepcja mitu w tragediach Eurypidesa przedstawiona została z zastosowaniem dwóch metod: mitokrytyki i mitoanalizy spod znaku Gilberta Duranda. W tragediach Jean Baptiste Racine’a i Johanna Wolfganga von Goethego ukazane zostało funkcjonowanie mitu Ifigenii w ramach konwencji epoki. Metodologia badań nad inscenizacją teatralną (Patrice Pavis, Didier Plassard, Antoine Vitez) posłużyła do omówienia przekształceń mitu w przedstawieniach Antoniny Grzegorzewskiej i Tomasza Bazana.

Znaczący wątek opracowań stanowił namysł nad obecnością w repertuarze współczesnego teatru tłumaczeń dramatów antycznych, w tym przekładów najnowszych z uwypukleniem ich charakteru i obecnej w nich tendencji. W kręgu tym znalazł się tekst autorstwa dra Piotra Rudzkiego z Uniwersytetu Wrocławskiego — badacza i równocześnie praktyka teatru — na temat *Antyk współczesnie czytany: „Filoktet” Sofoklesa w reżyserii Barbary Wysockiej albo Kryzys*. Autor przedstawił interpretację polskiej prapremiery *Filokteta* Sofoklesa w tłumaczeniu Roberta R. Chodkowskiego w Teatrze Polskim we Wrocławiu. Wnioski płynące z rozważań zyskały mocną podbudowę w postaci erudycyjnego tła teoretyczne-

go obejmującego znajomość wyników badań nad dramatem antycznym w perspektywie interdyscyplinarnej i interkulturowej.

W tym kręgu tematyki obrad pojawiła się refleksja nad obserwowaną we współczesnym teatrze coraz częstszą rezygnacją z przekładów dawnych i uznanych, jak też tworzeniem adaptacji w horyzoncie nowych strategii dramatyzacji klasyki z udziałem przedstawiciela zawodu jakim jest dramaturg.

Próbę omówienia i klasyfikacji współczesnych koncepcji teatralizacji partii chóralnych w dramaturgii antycznej, którym wiele miejsca poświęcił Profesor Srebrny zarówno w swych uznanych naukowych tekstach, jak i inscenizacjach, które zajęły należne miejsce w dziejach polskiego teatru, podjęła w innej perspektywie metodologicznej mgr Magdalena Figzał z Uniwersytetu Śląskiego. W tekście *Chór antyczny oraz jego wcielenia w inscenizacjach współczesnych polskich reżyserów* analizie poddane zostały *Oresteja* w reżyserii Jana Klaty, *Bachantki* w reżyserii Krzysztofa Warlikowskiego i *Ifigenia w A...* Ośrodka Praktyk Teatralnych „Gardzienice”.

Niezwykle twórcza dyskusja wieńcząca obrady pozwoliła nie tylko rozwinąć i uzupełnić poruszane w odczytach wątki. Znaczące były w niej postulaty dotyczące publikacji ineditów Stefana Srebrnego, po nieudanej próbie druku podjętej kilkanaście lat temu wspólnie, przez Sławomira Wyszomirskiego i Grażynę Golik-Szarawarską. Zasygnalizowano konieczność rychłego druku pod redakcją Wyszomirskiego *Trylogii Platońskiej*: 1. *Eutyfron*; 2. *Obrona Sokratesa*; 3. *Kriton* (i zakończenie *Fedona*). Podniesiono potrzebę druku ineditów Stefana Srebrnego, które stanowiły zawartość nieprzyjętego do publikacji *Aneksu* dysertacji doktorskiej autorstwa Golik-Szarawarskiej zatytułowanej *Stefan Srebrny. Badacz i krytyk teatru*.

Z żalem przychodzi odnotować brak obiecanego do materiałów konferencyjnych tekstu omawiającego teatr polityczny Bertolta Brechta i Erwina Piscatora w świetle najnowszych badań niemieckojęzycznych. Zjawisko na gruncie polskim pierwszy omówił właśnie Srebrny po powrocie z urlopu naukowego spędzonego w Berlinie na przełomie lat 1930 i 1931, gdzie miał możliwość obejrzenia spektakli Brechta, Piscatora i Maxa Reinhardta.

W toku obrad zabrakło obszerniejszego omówienia zagadnienia komedii antycznej w twórczości translatorskiej i badawczej Stefana Srebrnego oraz w spektaklach radiowych i teatralnych. Pozwoliłoby to przybliżyć wyniki jego prac w konfrontacji z nowymi metodami i strategiami badawczymi w tej dziedzinie badań z odwołaniem do najnowszych znaczących na gruncie polskim i obcym odkryć oraz opracowań polskich uczonych. Potrzeba taka wynika z faktu, że twórczość naukowa i artystyczna Srebrnego nie ograniczała się do dzieł greckich poetów tragicznych Ajschylosa i Sofoklesa, a także — choć w dużo węższym zakresie — Eurypidesa, ale obejmowała komedię antyczną, głównie staroattycką z jej wybitnym przedstawicielem Arystofanesem oraz twórczość Eupolisa. Dodatkowo objął uczony refleksją nowożytną i współczesną dziedzictwo artystyczne po komedii starożytnej.

W czasie konferencji nie pojawiła się niestety kwestia prac Srebrnego na temat mimu antycznego widzianych z dzisiejszej perspektywy badawczej. Dotkliwie odczuwalny był brak naukowej refleksji uwzględniającej prekursorską na polskim gruncie, będącą własnością Profesora Srebrnego analizą i interpretacją dramatu oraz teatru Stanisława Wyspiańskiego, która uwzględniałaby najnowszy stan badań nad spuścizną tego twórcy.

Wyniki badań zaprezentowane przez uczestników konferencji pozwalają mówić po półwieczu, które minęło od śmierci Profesora Stefana Srebrnego, o nieprzemijającej aktualności naukowej i artystycznej Jego twórczości i z pokorą uznać inspirującą moc Jego dzieła. Jeśliby wolno było odwołać się do opinii wyrażonej o spuściznie Stefana Srebrnego w dwadzieścia lat od Jego śmierci przez Jerzego Łanowskiego, to przyjdzie stwierdzić, że przekonanie wyrażone przez tego uczonego, towarzyszyło refleksji podejmowanej w toku obrad:

biorąc całościowo, prace Srebrnego nie straciły na aktualności, jego wyniki zostały przyjęte, wciąż się liczą zarówno w takich sprawach jak interpretacja teatralności dramatycznej starożytnej tragedii i komedii, tego, że „dramat rodzi się z teatru”, jak i zarzucenie interpretacji iluzjonistycznej, jak subtelne obserwacje o prawdziwości psychologicznej Ajschylosa, o sensach dramatycznych „podtekstów”. Dodajmy, że ostał się też w nauce cały blok wyśmienitych interpretacji szczegółowych Srebrnego, tych ze ścisłego warsztatu. Sprawy tu wymienione mają też swoje przedłużenie pozanaukowe, nie pozostały bez wpływu na sposoby artystycznej interpretacji współczesnej antycznego dramatu i dzisiejszy realizator — reżyser czy to klasycznej tragedii, czy Arystofanesa nie może przejść obojętnie obok wyników Srebrnego, nie brać ich pod uwagę. Jeśli to zlekceważy, ponosi klęskę².

Obrady rocznicowej konferencji ześrodkowały się na problematyce tragedii. Z każdym kolejnym wystąpieniem potwierdzenie zyskiwało przekonanie wyrażone przez Halinę Krukowską w jej inspirującym tekście *Tragizm, heroizm, groza*, będącym introdukcją do tomu zatytułowanego *Problemy tragedii i tragizmu. Studia i szkice*:

powinniśmy nieustannie dokonywać hermeneutyki tragedii, reaktualizować zawarte w niej głębokie przesłanie dotyczące naszego człowieczeństwa. Tragedia, zwłaszcza właśnie grecka, była nierozzerwalnie związana z wysiłkiem człowieka, by doświadczyć świata, który posiada sens i ład. Rozmyślanie o istocie tragedii i tragizmu niesie więc za sobą wzbogacenie duchowe, które zwłaszcza dziś jest tak potrzebne. W jakiejś mierze może bowiem oczyszczać nas z czasu współczesnego, z czasu marnego, z czasu, który utracił sens. Tę stratę potwierdza fakt niezdolności tego czasu

² J. ŁANOWSKI: *Wstęp*. W: S. SREBRNY: *Teatr grecki i polski*. Wybór i oprac. Sz. GĄSOWSKI. *Wstęp* J. ŁANOWSKI. Warszawa 1984, s. 15.

do stworzenia tragedii, a co za tym idzie, i niemożności doznania czegoś wielkiego, patetycznego i wzniosłego³.

W toku obrad potwierdzone zostało w pełni, że poglądy Srebrnego na temat dzieł przeszłości widzianych w ich związku ze współczesnością wyrastały między innymi z twórczej kontynuacji myśli jego Mistrza Tadeusza Zielińskiego, ale i dzielącej ich kontrowersji w zakresie rekonstrukcji kształtu teatru ateńskiego z V wieku p.n.e. Jednak obaj uczeni odwoływali się w swych pracach do wartości artystycznych omawianych fenomenów, w nich upatrując zasadnicze kryterium oceny dzieła sztuki niezależnie od czasu jego powstania. Stefan Srebrny ujął rzecz w stwierdzeniu będącym mottem rozważań w toku obrad konferencyjnych, które zważył w tekście *Zagadnienie aktualności w teatrze*: „Teatr jest sztuką; rządzić się musi jak każda sztuka wedle zasad i praw estetycznych; one są jego podstawą, one jedynie określają jego naturę i jego wartość”⁴.

Druk okolicznościowy zawierający program konferencji opatrzony został słowami profesor Zofii Abramowiczówny, które jego Uczennica *pleno titulo* wygłosiła nad grobem Mistrza: „Vir iustus fuit”

Wyrazy najszczerzej wdzięczności kierujemy do prof. zw. dr hab. Roberta Romana Chodkowskiego, który podjął się recenzji wydawniczej tomu pokonferencyjnego. Wszystkie cenne uwagi przyjęte zostały z pokorą i jednocześnie nieukrywana dumą jako pochodzące od uznanego autorytetu na niwie twórczości naukowej oraz artystycznej w dziedzinie dramatu i teatru antycznego. Ufamy, że Szanowny Recenzent zechce wybaczyć zamieszczenie wyrażonej opinii w formie uogólnienia:

Poza ważnymi z punktu naukowego refleksjami natury historyczno-literacko-teatralnej w opracowaniu odnajdujemy wiele interesujących informacji na temat prof. Stefana Srebrnego jako wielkiego uczonego i teatrologa oraz niezwykle szlachetnego i dobrego człowieka. Podjęta obrona jego dobrego imienia jest z punktu naukowego skuteczna i w pełni uzasadniona etycznie jako należne *suum cuique*⁵.

Podziękowania za bezinteresowną pomoc zechce przyjąć Dyrektor Instytutu Fizyki im. Augusta Chełkowskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach prof. dr hab. Henryk Czyż, Dyrektor ds. Nauki Instytutu Fizyki prof. zw. dr hab. Andrzej Ślebarski oraz Pani Mirosława Łudzik i Pani Gabriela Błaszczuk

³ H. KRUKOWSKA: *Tragizm, heroizm, groza*. W: *Problemy tragedii. Studia i szkice*. Red. H. KRUKOWSKA, J. ŁAWSKI. Białystok 2005, s. 13.

⁴ S. SREBRNY: *Zagadnienie aktualności w teatrze*. „Listy z Teatru” 1946, nr 5. Przedruk W: TEGOŻ: *Teatr grecki i polski...*, s. 697.

⁵ R.R. CHODKOWSKI: *Recenzja wydawnicza pracy zbiorowej pt. Wartości formalne antycznego dramatu...* Red. G. GOLIK-SZARAWARSKA, s. 3.

z Instytutu Fizyki, których zrozumienie oraz życzliwość przyczyniły się do godnego uczczenia 50. rocznicy śmierci Profesora Stefana Srebrnego. Bez wątpienia istotne znaczenie dla uczestników rocznicowej konferencji miało to, że obrady toczyć się mogły w duchowej łączności z etosem prezentowanym przez Patrona Instytutu — Profesora Adama Chełkowskiego.

Grażyna Golik-Szarawska